

TÜRKİYE ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI İŞİĞİNDA “ADİL YARGILANMA HAKKI”

The Right to a Fair Trial in the Context of the Example Decisions of the Turkish Constitutional Court

Esra BAHAR*

Öz: Bir devlet, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini koruma ve bireyleri devlete karşı koruyarak bu hakları güvence altına almak temel görevine sahiptir. Bu kapsamda bireylere tanınan hak ve özgürlükler arasında yer alan adil yargılanma hakkı, 1982 Anayasası’nda hak arama özgürlüğünün düzenlendiği md. 36’da, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde ise md. 6’da düzenlenmiştir. Hukuk sistemimiz içerisinde büyük bir öneme sahip olan adil yargılanma hakkı, Anayasa’da ve kanunlarda yapılan değişikliklerle sürekli revize edilerek, tam anlamıyla eksiksiz şekilde uygulanmaya çalışılmaktadır. Bireysel başvuruya konu olabilecek temel hak ve hürriyetler arasında oldukça önemli bir yer taşıyan adil yargılanma hakkı, bir hukuk devletinde, uyuşmazlık öncesi kurulmuş olan mahkemelerde, doğal hakim tarafından yapılan ve bireyin savunma hakkını tam olarak kullanabildiği yargılama şeklinde tanımlanmıştır. Bu itibarla çalışmamızda, adil yargılanma hakkına ilişkin 1961 ve 1982 Anayasaları ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında bilgi verilmeye çalışılarak, ele alınan adil yargılanma hakkına ilişkin Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kapsamında verdiği bir takım kararlar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Adil yargılanma hakkı, bireysel başvuru, Anayasa Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Anayasa.

Abstract: A state has the fundamental duty of protecting the fundamental rights and liberties of individuals and of securing these rights by protecting individuals against the state. In this context, the right to a fair trial, which is among the rights and freedoms granted to individuals, is regulated in Article 36 of the 1982 Constitution, which regulates the right to seek rights, and in Article 6 of the European Convention on Human Rights. The right to a fair trial, which has a great importance in our legal system, is constantly being revised with the amendments made in the constitution and laws, and it is tried to be fully implemented. The right to a fair trial, which has a very important place among the fundamental rights and freedoms that can be the subject of an individual application, has been defined as the judgment made by a natural judge in the courts established before the dispute in a state of law, in which the individual’s right of defense can be fully exercised. In this respect, in our study, some decisions of the Constitutional Court regarding the right to a fair trial within the scope of individual application were examined by trying to give information on the right to a fair trial within the scope of the 1961 and 1982 Constitutions and the European Convention on Human Rights.

Keywords: Right to a fair trial, individual application, Constitutional Court, European Convention on Human Rights, Constitution.

* Hacettepe Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, safe35@outlook.com, ORCID: 0000-0001-5182-5262

Makale Geliş Tarihi: 03.04.2022, Makale Kabul Tarihi: 18.05.2022

GİRİŞ

Devletin temel görevi bireylerin hak ve özgürlüklerini korumak olup, Anayasa ile bireylere tanınan hak ve özgürlükler, bireyleri devlete karşı korumak için tek başına yeterli değildir. Anayasa'nın temel amacı, devletin ve dolayısıyla Anayasa Mahkemesi'nin (AYM) doğrudan koruması altında olan temel hak ve özgürlükleri güvence altına almaktır. Bu kapsamda etkili ve ikincil nitelikli bir iç hukuk yolu olan bireysel başvuru müessesesi, devlet organlarının yaptığı temel hak ihlallerine karşı bireyi korumak suretiyle hukuk devleti ilkesinin tam anlamıyla gerçekleştirilmesini sağlamaktadır.

Bireysel başvuru müessesesi, Anayasa ile kanunda belirtilen temel hak ve özgürlüklerin, kamu gücüne dayanılarak yapılan işlem veya eylemler sebebiyle ihlal edilip edilmediğinin değerlendirilerek, hak ihlali olduğunun tespit edilmesi halinde söz konusu durumun giderilmesi olarak ifade edilebilir. Bireysel başvuru AYM kararlarında da, herkesin Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla başvurabileceği bir hak arama yolu olarak ifade edilmektedir.

Adil yargılanma hakkı ise, birçok ulusal ve uluslararası hukuki belgede güvence altına alınan ve çok sayıda alt unsuru bulunan bir temel hak ve hürriyettir. Bu hak, bir hukuk devletinde hukukun üstünlüğünün sağlanmasını amaçlayan ve bireylere güvence veren temel unsurdur. Bu hak kapsamında, AYM'ye çok sayıda bireysel başvuruda bulunulmakta ve Yüksek Mahkeme tarafından özgür ve bağımsız şekilde yapılan değerlendirmeler neticesi kararlar verilmektedir. Bu kapsamda çalışmamızda, öncelikle adil yargılanma hakkı kavramı, ulusal ve uluslararası hukuk kapsamındaki düzenlemelere yer verilmek suretiyle ve AYM kararları bağlamında değerlendirilmeye çalışılacaktır.

I. ADİL YARGILANMA HAKKI

A. GENEL OLARAK

Devletin maddi anlamdaki yargılama faaliyeti, hukuki uyuşmazlıklar ile hukuka aykırılık iddialarını karara bağlama şeklinde ifade edilir. Organik anlamda yargılama faaliyeti ise, kanuna dayanılarak kurulan bağımsız ve tarafsız kuruluşlar tarafından, hukuki uyuşmazlıkların ve hukuka aykırılık iddialarının özel yargılama usûlleri izlenerek kesin hükme bağlanması olarak ifade edilmektedir. Yargı fonksiyonu ile idare fonksiyonunu birbirinden ayıran temel ölçüt, bağımsızlık ve tarafsızlıktır. Yargılama yapacak mercii, çözülmesi

istenen uyuşmazlığa doğrudan ya da dolaylı taraf olmayan, uyuşmazlığın taraflarından bağımsız kişi/kişilerden oluşmaktadır.¹

Adil yargılanma hakkı, ulusal ve uluslararası mevzuatta birçok şekilde hüküm altına alınmıştır. AİHS md. 6'da; herkesin davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahip olduğu, kararların aleni olarak verileceği, ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veya aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonunun tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabileceği, bir suç ile itham edilen herkesin, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılacağı düzenlenmiştir.

Maddenin devamında da, bir suç ile itham edilen şahısların sahip olduğu asgari hakların ise;

*Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek,

*Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak,

*Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak, eğer avukat tutmak için gerekli maddi olanaklardan yoksunsa ve adaletin yerine getirilmesi için gerekli görüldüyse, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek,

*İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek,

*Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşmadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak,

şeklinde sıralandığı görülmektedir.²

AİHS md. 6 ile, hem kişisel (medeni) hak ve yükümlülükler hem de kişi hakkında bir suç isnadı bulunan uyuşmazlıklara ilişkin

¹ Erdoğan Teziç, Anayasa Hukuku, 23. baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2019, s.470.

² https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf (s.e.t: 09.07.2021)

düzenleme getirilmiştir. Bu kapsamda AİHS, hem cezai hem de özel hukuk anlamında insan haklarını korumaktadır.³

1982 Anayasası'nda, 2001 yılında yapılan değişiklik çerçevesinde adil yargılanma hakkı Anayasa'ya işlenmiştir. Hak arama özgürlüğüne ilişkin md. 36'ya yapılan ilave ile AİHS md. 6'da bulunan adil yargılanma hakkı tanınmıştır. Bununla birlikte, Anayasa'da adil yargılanma hakkıyla ne kastedildiği ayrıca bu hakkın temel gerekleri de belirtilmemiş olup, ancak bir davanın varlığı halinde bu hakkın sağladığı güvenceler somut hale gelebilecektir.⁴

Diğer taraftan, 2001 yılında yapılan değişiklik sonucunda Anayasa md. 36'ya dahil edilen adil yargılanma hakkının kapsamı ve unsurları usûl kanunlarımızda açıkça belirlenmediğinden, AİHS metni ile AİHM kararlarında ortaya konan alt ilke ve haklar Anayasa'nın anılan maddesinin bir parçası haline almış, diğer bir ifadeyle zımnen bu alt ilke ve haklar md. 36 kapsamına dahil kabul edilmiştir.⁵

B. KAVRAM OLARAK

Anayasa, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve AİHS ile güvence altına alınmış bir hak olan adil yargılama hakkının, tanımı yapılmamıştır. Temel bir insan hakkı olan adil yargılanma hakkının, tanımına ilişkin doktrinde farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bu kapsamda, uyumsuzluğun tarafları arasında, fiili ve hukuki bir fark gözetilmeden eşitliğin sağlandığı, iddia ve savunmaların denk ve karşılıklı olarak yapıldığı yargılama, adil bir yargılama olarak kabul edilmiştir.⁶ Diğer taraftan, AİHS ile kurulan sistem, genel anlamda kamu yararı çerçevesinde insan haklarının korunmasına ilişkin standartları yükselterek, insan hakları alanında oluşan içtihatları Sözleşme Devletleri'nin oluşturduğu topluluğun tamamına yayma görevini

³ Ergin Cinmen/Ahmet Dindar, AYM Bireysel Başvuru Kararları, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2015, s.249.

⁴ Hasan Tahsin Fendoğlu, Anayasa Hukuku, 7. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2019, s.272; Ömer Keskinsoy, Anayasa ve Türk Anayasa Hukuku, 6. baskı, Monopol Yayınları, Ankara, 2021, s.58.

⁵ Sibel İnceoğlu, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme, 3. baskı, Beta Basım, İstanbul, 2013, s.214.

⁶ Ezgi Çırak, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Adil Yargılanma Hakkının Uygulama Alanı", Prof. Dr. Durmuş TEZCAN'a Armağan, C.21, Özel S., 2019, D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, s.1002.
(<https://hukuk.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2019/09/EZGI-CIRAK.pdf> "Çevrimiçi"
"Erişim Tarihi: 23.04.2022")

üstlenmiştir. Bu kapsamda AİHS’de hakkın tanımı yapılmamış olup, sadece adil yargılanma hakkının unsurları belirtilmiştir.⁷

İngiltere’de ortaya çıkan, insan haklarının uygulanması açısından ilk anayasal belge olarak kabul edilen 1215 Magna Carta Libertatum (Büyük Özgürlük Fermanı) ile haksız yere insanların tutuklanarak hapse atılamayacağı ve bu amaçla zor kullanılmayacağı şeklinde yer alan düzenlemeler, adil yargılanma kavramı kapsamındadır. Aynı şekilde İngiltere’deki akımdan etkilenen Amerikan Bağımsızlık Bildirgesinde de, insanların yaşam hakkının en doğal hak olarak kabul edilmesinin yanı sıra, adil yargılanma hakkına da yer verilmiştir.⁸

Ayrıca, 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe girmiş olan ve ülkemizde de 18 Mayıs 1954 tarihinde yürürlüğe giren AİHS md. 6’da “Adil yargılanma hakkı” (Right to fair trial) düzenlenmiştir.⁹ Madde hükmü, önceleri, “sağlıklı adalet yönetimi” isteme hakkı genel deyimini ile adlandırılmış, sonrasında ise “adil yargılama” (hakkaniyete uygun yargılama) kavramıyla belirlenen bir hakkın güvence altına alındığı ifade edilmiştir.¹⁰ 11 No.lu Protokol, Türkiye tarafından 11 Mayıs 1994 tarihinde imzalanmıştır. Protokol’ün resmi Türkçe çevirisi, 20 Haziran 1997 tarihli ve 23025 sayılı Resmî Gazete’de (R.G.) yayımlanmış olup, 1 Kasım 1998 tarihinde yürürlüğe konulmuştur. Bu resmi Türkçe çeviride, açık bir şekilde “Adil yargılanma hakkı” ibaresine yer verilmiştir.¹¹

II. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİNDE ADİL YARGILANMA HAKKI

Bir diğer adı Avrupa İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme olan AİHS ile İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde kabul edilen temel hak ve özgürlükler daha detaylı şekilde tanımlanarak, bu hak ve özgürlüklerin ihlali durumunda cezalandırma yetkisine sahip olan bir yargı organı oluşturulmuştur. AİHS, getirdiği

⁷ “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6. maddesine İlişkin Rehber Adil yargılanma hakkı (medeni hukuk yönü)”, 2019, s.4. (https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_TUR.pdf s.e.t: 23.04.2022).

⁸ Gülistan Başçı, “1808 Sened-i İttifak ve 1839 Tanzimat Fermanının 1215 Magna Carta ile Anayasacılık ve İnsan Hakları Açısından Karşılaştırılması”, S.46, 2021, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ss.230,231. (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1320309> s.e.t: 23.04.2022).

⁹ <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/49-avrupa-insan-haklar-sozlesmesi> (s.e.t: 09.07.2021)

¹⁰ Feyyaz Gölcüklü, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde “Adil Yargılama”, C.49, S.1, 1994, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, s.200. (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/36522> s.e.t: 27.09.2021)

¹¹ <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/60-avrupa-insan-haklar-sozlesmesine-ek-11-numaral-protokol/> (s.e.t:23.04.2022)

zorunlu yargı sistemi ve kurulan yargı organı ile insan haklarının korunması bağlamında etkili olan uluslararası metinlerin en önemlisidir. Bu Sözleşme sayesinde, insan haklarına uluslararası alanda önemli bir kanuni belgede yer verilerek, insan haklarının korunmasını sağlayacak yargısal mekanizmalara başvuru imkanı sağlanmıştır.¹²

Adil yargılanma hakkı, Sözleşme md. 6'da genel hatlarıyla düzenlenmiştir. Eksik kalan hususlar ise, AİHM tarafından yorum ve içtihat yoluyla tamamlanmaktadır. Ülkemizin taraf olduğu AİHS ve buna ek Protokoller, Anayasa'da yer alan temel hak ve özgürlüklerden herhangi birisinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiası ile AYM'ye bireysel başvuru yapılabilmesinin dayanakları arasında yer almaktadır.

Adil yargılanma hakkı Sözleşme md. 6'da, demokratik toplumun gereği olan hukukun üstünlüğü ilkesi ile Sözleşme kapsamındaki devletlerde var olan adaletin yürütülmesini amaçlayan yargı bağlamında güvence altına alınmıştır. Söz konusu madde, hukuk davalarında, tarafların usüle ilişkin hakları, ceza yargılamasında ise, suç isnat edilen şüphelinin hakları güvence altına alınmaktadır. Ancak, haklarının ihlal edilmiş olduğunu iddia eden kişiler dışında, yargılamaya katılan tanıklar, mağdurlar gibi diğer kişiler, bu madde kapsamında şikayet hakkını kullanamaları bile bunların hakları AİHM tarafından dikkate alınmaktadır. AİHM içtihatlarında, adil yargılanma hakkının, sadece medeni hak ve yükümlülükler ile ceza alanına yönelik uygulandığı görülmektedir. Her bireyin davasının, cezai alanda ya da medeni hak ve yükümlülüklerle ilişkin uyuşmazlıkların esası hakkında karar verecek tarafsız ve bağımsız, kanun ile kurulmuş bir mahkeme tarafından, kamuya açık şekilde, makul süre içinde görülmesini talep etme hakkına sahip olduğu madde metninden anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, md. 6'nın AİHS'in en önemli maddesi olmasının sebepleri arasında, çok kapsamlı ve geniş bir uygulama alanına sahip olması, aynı zamanda demokrasi ve hukuk devleti ilkesi ile yakından ilişkili olması, AİHM önüne gelen davaların büyük bir kısmının da anılan maddenin ihlalden kaynaklanması hususları yer almaktadır.¹³

¹² Ahmet Burak Bilgin, "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin İç Hukuktaki Yeri", C.22, S.1, 2016, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, s.82. (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/274329> s.e.t.23.04.2022)

¹³ Hüseyin Turan, "Adil Yargılanma Hakkının İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ndeki Yeri ve Önemi", S.84, 2009, TBB Dergisi, s.213, (<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2009-84-548> s.e.t.23.04.2022)

III. TÜRK ANAYASA HUKUKUNDA ADİL YARGILANMA HAKKI

Türk Hukuk sisteminin temeli, uyuşmazlıkların kutsal kitap, Hz. Muhammed'in sünneti ve bunlarda hüküm bulunamaması halinde ise, içtihad ve kıyas yolu ile çözüleceği, İslam Hukuku sistemine dayanmaktadır: Kur'an, sünnet, içtihad ve kıyas. Osmanlı Devleti dönemine gelindiğinde, adil bir yargılamanın sağlanabilmesi amacıyla, "kadı" olarak adlandırılan ve uyuşmazlıkları çözen görevli, merkezi otoriteye bağlanarak, merkezden atanmıştır. Böylece her türlü etkiden uzak, bağımsız ve adil bir şekilde görevini yerine getirmesi amaçlanmıştır.¹⁴

Osmanlı hukuk sisteminde, en önemli yazılı metin olan Mecelle'den başlayarak, Tanzimat Fermanı, 1875 yılında ilan edilen Adalet Fermanı ve 1876 Kânûn-ı Esâsî'de de (KE) adil yargılamanın unsurlarını içeren düzenlemelerin yer aldığı bilinmektedir.

Osmanlı Devleti'nin ilk anayasal belgesi olarak bilinen, 1808 Sened-i İttifak'ta yer verilen, sadrazamın iktidarın kullanılmasına katılarak sorumlu olacağı, hukuka aykırı karar vermemesi, kanuna aykırı işler yapmaması gerektiği, ayrıca suç işlenmesi halinde soruşturma yapılmadan ceza verilmemesi gibi hususlar, anılan belgenin insan hakları açısından önemli bir belge olduğunun kanıtı niteliğindedir.¹⁵

İlk Anayasamız olan KE, Tanzimat Fermanı'nın akabinde 3 Aralık 1876 tarihinde kabul edilmiştir. Bireysel hakları daha kapsamlı şekilde düzenlemiş olan KE ile, hakimlerin özlük işlemlerinin kanuni güvenceye alınması, atanmalarının idarenin yetki alanından çıkartılarak kanunla düzenlenmesi, kimsenin kanunla belirlenen mahkemeden başka mahkeme önünde yargılanamaması şartıyla doğal hakim ilkesinin gerçekleştirilmesi, mahkemelerin bağımsızlıkları için her türlü dış müdahaleden korunması, mahkemeler dışında olağanüstü mahkemeler ya da yargı yetkisine sahip özel komisyonların kurulamaması, Türk Hukuku'nda ilk defa düzenlenen hususlar olarak kabul edilmiştir.¹⁶ Ayrıca, hakimlere tanınan azledilememe, yer değiştirememe ve

¹⁴ Hasan Tahsin Fendoğlu, Türk Hukuk Tarihi, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000, s.349.

¹⁵ Aybars Pamir, "Osmanlı Egemenlik Anlayışında Sened-i İttifak'ın Yeri", Ankara Üniversitesi C.53, S.2, 2004, Hukuk Fakültesi Dergisi, ss.75-76. (<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/628622> s.e.t.23.04.2022)

¹⁶ Abdülazim İbrahim, "Hak ve Hürriyetler Bakımından Osmanlı Anayasal Belgelerinin Irak 1925 Kanun-i Esasiyeye Tesiri", C.6, S.1, 2022, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, ss.5-6. (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2290658> s.e.t.23.04.2022)

emeklilik gibi güvenceler, kanuni hakim güvencesinin Anayasa’da bir hüküm olarak ilk kez yer aldığının göstergesi olmuştur.¹⁷

1921 Teşkilât-ı Esâsiye Kanunu’nda, adil yargılanma hakkı kapsamında anayasal güvence sağlayan düzenlemelere yer verilmemekle birlikte, 1876 Anayasası da yürürlükten kaldırılmadığından, KE ile getirilen güvenceler aynen devam etmiştir.

1924 Anayasası’nda ise, kuvvetler ayrılığının sağlanmasını amaçlayan düzenlemeler yer almıştır. 1924 Anayasası md. 8’de yargı bağımsızlığı kavramının, “*Yargı hakkı, millet adına usûl ve kanuna göre bağımsız mahkemeler tarafından kullanılır.*” şeklinde tanımlandığı görülmektedir. “Yargı Erki” başlıklı Dördüncü Bölümde ise, hakimler tarafından yapılan yargılama işlerine karışılmayacağı, yürütme ve yasamanın mahkeme kararlarını değiştiremeyeceği, yargılamaların mahkemenin alacağı bir karar ile kapalı olarak gerçekleştirilebileceği, hiçbir mahkemenin görev ve yetkisi içindeki davalara bakmaktan imtina edemeyeceği hususları düzenlenmiştir. Ayrıca, hakimlik teminatı, yargılamada alenilik, kanunilik, savunma hakkı gibi adil yargılanmanın temel unsurlarının da düzenlendiği görülmektedir.¹⁸

1961 Anayasası dönemine gelindiğinde, “İnsan Hakları” kavramına ilk kez yer verilmiş ve “Cumhuriyetin nitelikleri” kenar başlıklı md. 2’de yer alan, “*Türkiye Cumhuriyeti, insan haklarına ve başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, milli demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir.*” şeklindeki düzenlemeyle insan hakları kavramı Anayasa’da yerini almıştır. Böylelikle insan hakları anayasal güvence altına alınmıştır. 1961 Anayasası’nda adil yargılanma hakkına ilişkin temel ilkeler arasında yer alan, mahkemelerin bağımsızlığı, hakimlik teminatı, kanuni hakim ve aleni yargılama ilkeleri güvence altına alınarak, herkesin meşru olan araç ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak, iddia ve savunma hakkına sahip olduğu ve hiçbir mahkemenin, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınamayacağı, hüküm altına alınmıştır. 1961 Anayasası döneminde bir ilk olarak, temel hak ve özgürlüklerin etkili bir anayasal güvence altına alınabilmesi amacıyla AYM kurulmuş olup, bu kapsamda anayasanın üstünlüğü ilkesi güvence altına alınmıştır.¹⁹

¹⁷ Gökhan Çayan, Adil Yargılanma Hakkı, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.16.

¹⁸ Çayan, 2016, s.17; Fatih Özkul, “Anayasalarımızda Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı”, S.3., 2016, Ankara Barosu Dergisi, ss.217-219. (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/398546> s.e.t.23.04.2022)

¹⁹ İlyas Doğan, İnsan Hakları Hukuku, Astana Yayınları, Ankara, 2015, 2. baskı, s.544; <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/> (s.e.t. 23.04.2022)

1961 Anayasası'nın ilk halinde, "Yargı" başlıklı Üçüncü Bölümde, "mahkemelerin bağımsızlığı, hakimlik teminatı, duruşmanın açık ve kararların gerekçeli olması" şeklindeki adil yargılanma ilkesinin başlıca unsurlarına yer verilmiştir. Ancak 1971 yılında yapılan değişikliklerle, adil yargılanma ilkesinin unsurları arasında yer alan maddelerde de düzenlemeler yapılmıştır. 1971 yılında gerçekleştirilen değişikliklerle, temel hak ve hürriyetlere ilişkin genel sınırlama nedenleri hüküm altına alınmıştır. "Tabii Yargı Yolu" başlıklı md. 32 hükmü "Kanuni Yargı Yolu" şeklinde değiştirilmiştir.²⁰

1982 Anayasası incelendiğinde, 1961 Anayasası'nda da mevcut olan, insan hakları kavramına yer verildiği görülmektedir. Anayasa'da "Cumhuriyetin nitelikleri" kenar başlıklı md. 2'de, Türkiye Cumhuriyeti'nin, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olduğunun açıkça ifade edildiği görülmektedir. "Yargı yetkisi" kenar başlıklı md. 9'da, yargı yetkisinin Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılacağı düzenlenmiştir. 1982 Anayasası "Kanun önünde eşitlik" kenar başlıklı md. 10'da ise, herkesin, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu, kadınlar ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğu, devletin, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlü bulunduğu, bu maksatla alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamayacağı, çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağı, hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamayacağı, devlet organlarının ve idare makamlarının bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmenin zorunlu olduğu, hüküm altına alınmıştır. Ayrıca "Kişi hürriyeti ve güvenliği" kenar başlıklı md. 19'da, tutuklanan kişilerin, makul süre içinde yargılanmayı ve

²⁰ 1961 Anayasası

c) Tabii Yargı Yolu

MADDE 32- Hiç kimse, tabii hakiminden başka bir mercii önüne çıkarılamaz.

Bir kimseyi tabii hakiminden başka bir mercii önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.

20.9.1971 tarih ve 1488 sayılı Kanun ile aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

c) Kanuni yargı yolu

MADDE 32- Hiç kimse, kanunen tabii olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz.

Bir kimseyi kanunen tâbi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.

<https://www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm> (s.e.t. 25.08.2021)

soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme hakları olduğu düzenlenmiştir.

17 Ekim 2001 tarihli 24556 sayılı R.G.'de yayımlanan 4709 sayılı, "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun" ile Anayasa'nın bazı maddelerinde yapılan değişiklikler arasında, adil yargılanma hakkına ilişkin düzenleme de yer almaktadır. Bu itibarla uluslararası sözleşmelerle koruma altına alınan adil yargılanma hakkı, Anayasamızda da yerini almıştır.

Bu kapsamda 1982 Anayasası'nın; "Hak arama hürriyeti" kenar başlıklı md. 36, "Kanuni hakim güvencesi" kenar başlıklı md. 37, "Suç ve cezalara ilişkin esaslar" kenar başlıklı md. 38, "Temel hak ve hürriyetlerin korunması" kenar başlıklı md. 40'daki düzenlemeleri, adil yargılanma hakkı ile bağlantılı olan düzenlemelerdir.

Bunların dışında 1982 Anayasası'nın, "Yargı" başlıklı Üçüncü Bölümünde; "Mahkemelerin bağımsızlığı" kenar başlıklı md. 138, "Hakimlik ve savcılık teminatı" kenar başlıklı md. 139, "Hakimlik ve savcılık mesleği" kenar başlıklı md. 140, "Duruşmaların açık ve kararların gerekçeli olması" kenar başlıklı md. 141, "Mahkemelerin kuruluşu" kenar başlıklı md. 142'de de, adil yargılanma hakkı ile ilgili hükümler bulunmaktadır.

1982 Anayasası'nda da, 1961 Anayasası'nda düzenlendiği gibi, mahkemelerin kuruluşunun, görev ve yetkilerinin ve yargılama usûllerinin kanunla düzenleneceği ifade edilerek, adil yargılanma hakkı ile bağlantılı diğer maddelere yer verilmiştir.²¹ 3 Ekim 2001 tarihli ve 4709 sayılı Kanun md. 14 ile yapılan, Anayasa değişikliği ile "Hak Arama Hürriyeti" kenar başlıklı md. 36'ya "adil yargılanma" ibaresi eklenerek "Adil Yargılanma Hakkı" kavramı ilk kez doğrudan Anayasa'da yer almıştır. Adil yargılanma ilkesi hukuk sistemimizde, Anayasa dışında, Ceza Muhakemesi Kanunu'nda da (CMK) düzenlenmiştir. Adil yargılanma hakkı, yapısı ve içeriği gereği, CMK'daki düzenlemeler ile doğrudan ilişkilidir. 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5271 sayılı CMK'da, adil yargılanmanın gerçekleştirilmesi için birçok düzenleme yapılmıştır.²²

Ülkemizde, adil yargılanma hakkının hukuk sistemi içerisinde büyük bir öneme sahip olduğu, Anayasa'da ve kanunlarda yapılan değişikliklerle anlaşılmaktadır. Bu anlamda mevzuat sürekli olarak revize edilmekte ve adil yargılanma hakkının tam olarak uygulanmasına

²¹ Bkz. md. 9: "Yargı yetkisi", md. 19: "Kişi hürriyeti ve güvenliği"; md. 138: "Mahkemelerin bağımsızlığı", md. 139: "Hakimlik ve savcılık teminatı", md. 141: "Duruşmaların açık ve kararların gerekçeli olması"; md. 142: "Mahkemelerin kuruluşu".

²² Doğan, 2015, s.544.

azami derecede önem verilmektedir. Nitekim, Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan Nisan 2021 tarihli, “İnsan Hakları Eylem Planı”nda yer alan dokuz amaç arasında “yargı bağımsızlığı ve adil yargılanma hakkının güçlendirilmesi” ayrı bir başlık altında çalışılmıştır. Bu kapsamda, yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı, gerekçeli karar hakkı, masumiyet karinesinin uygulanmasına ilişkin standartlar, makul sürede yargılanma hakkının güçlendirilmesi, iddia ve savunmanın eşitliği ilkesine ilişkin standartların geliştirilmesi, savunmanın güçlendirilmesi ve avukatlık hizmetlerinde kalitenin artırılması ile adalete erişimin güçlendirilmesi, şeklinde yedi hedef belirlenmiştir.²³

IV. İNSAN HAKLARI KAPSAMINDA ADİL YARGILANMA HAKKI

Bireylerin salt insan olmaları sebebiyle, başkaca bir özellik aranmaksızın, onurlu bir hayat sürmeleri için sahip oldukları hakların tamamı, insan hakkı olarak ifade edilir. Bu kapsamda, insan onuru, ırk, cinsiyet, sosyal statüye bakılmaksızın kanun önünde eşitlik, özgürlüklerden fiilen yararlanma, bireysel özgürlüklerin diğer insanların özgürlükleri ile bağdaşır şekilde anlaşılması, insan haklarının unsurları olarak ifade edilmektedir.²⁴

Adil yargılanma hakkı kavramı, doktrinde net bir biçimde tanımlanmış olmamakla birlikte, temel bir insan hakkıdır. Ancak adil yargılanma hakkının, temel hakların sınıflandırılması hususunda, negatif statü hakkı olarak mı, yoksa pozitif statü hakkı olarak mı kabul edileceği net değildir. Doktrinde, bu konuda farklı görüşler yer almaktadır. Ancak, adil yargılanma hakkının, kapsamı içerisinde devlete pozitif yükümlülükler getirerek, bireylerin bağımsız ve tarafsız bir mahkemede yargılanmasını isteme, ücretsiz müdafiden yararlanma gibi, devletin düzenleme yapmasını gerektirmesi sebebiyle, pozitif statü hakkı olarak kabul edildiği görülmektedir. Bu kapsamda, adil yargılanma hakkı, bireyler için devletten talep edilen bir hak, devlet açısından ise bir sorumluluk oluşturmaktadır.²⁵

²³ Adalet Bakanlığı “İnsan Hakları Eylem Planı ve Uygulama Takvimi”, 2021, ss.28-42, (<https://rayp.adalet.gov.tr/resimler/1/dosya/insan-haklari-ep02-03-202115-14.pdf> s.e.t. 29.12.2021”)

²⁴ Doğan, 2015, ss.70,71.

²⁵ Doğan, 2015, s.546; Cem Alper Akdoğan, Türk Hukuku ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından Temel Bir İnsan Hakkı Olarak Adil Yargılanma Hakkı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2022, ss.51-53.

A. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ AÇISINDAN ADİL YARGILANMA HAKKININ ÖNEMİ

Adil yargılanma hakkı, temel bir hak olarak, AİHS md. 6'da kapsamlı şekilde düzenlenmiştir. Anılan hak, sözleşmeci devletlerin adli mekanizmasını ve yargılama usûlünü etkilemektedir. Adil yargılanma hakkının düzenlendiği madde, aynı zamanda hukuk devleti ilkesini de kapsamaktadır. AİHM sıklıkla incelediği ve ihlal tespit ettiği bu maddeyi geniş şekilde yorumlayarak, bireylerin adil yargılanmayı talep etme hakkını sadece medeni hak davaları ve ceza davaları ile sınırlı tutmayarak, "idari yargı" ile ilgili kararlar da vermiştir. AİHS md. 6'da düzenlenen adil yargılanma hakkı, yargılama süresince ileri sürülen bütün hak ve özgürlükler için güvence sağladığından, md. 13'de yer alan etkili başvuru hakkını da kapsayıcı niteliktedir.²⁶

Bu kapsamda AİHM tarafından 28 Ocak 2020 tarihinde yayınlanan, 31 Aralık 2020 tarihi itibarıyla ülkelerin derdest başvuru sayılarına ilişkin resmi istatistikler dikkat çekicidir. Buna göre, 2020 yılında Türkiye hakkında 6520 başvuru karara bağlanarak sonuçlandırılmış ve yalnızca 85 ihlal kararı verilmiştir. Verilen 85 ihlal kararından; 2 tanesi yaşam hakkı, 6 tanesi kötü muamele yasağı, 1 tanesi uzun yargılama süresi, 3 tanesi özel hayat ve aile hayatına saygı hakkına ilişkindir. Ülkemiz hakkında verilen 85 ihlal kararının, 58 tanesi AİHM'in yerleşik içtihatlarına konu olması nedeniyle 3 hakimli "Komite" tarafından verilmiştir. 26 ihlal kararı 7 hakimli "Daire", 1 ihlal kararı ise "Büyük Daire" tarafından verilmiştir. Verilen ihlal kararlarına bakıldığında, ihlal kararlarının 11 tanesinde, başvuru konusu olayların 2002 yılı ve öncesinde, 67 başvuruya konu olan olayların, 2003-2011 yılları arasında gerçekleştiği göze çarpmaktadır. 2012 yılı ve sonrasında gerçekleşen olaylara ilişkin olarak ise, sadece 7 ihlal kararı bulunmaktadır. Türkiye'nin yıllara göre, AİHS md. 6'nın ihlaline ilişkin istatistiğine baktığımızda, yargılamanın uzunluğuna ilişkin ihlal kararı sayısı 2019 yılında 4 iken, 2020 yılında 1'e düşmüştür. 2019 yılında, adil yargılanma hakkına ilişkin 13 ihlal kararı verilmişken, 2020 yılında, 21 ihlal kararı verilmiştir.²⁷

²⁶ Akdoğan, 2022, ss.53,54.

²⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2020 Yılı İstatistikleri Değerlendirme Notu, Türkiye'nin yıllara göre AİHS 6. madde ihlalleri. (<https://inhak.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/10> s.e.t. 09.01.2022)

B. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE 1982 ANAYASASI AÇISINDAN ADİL YARGILANMA HAKKININ SINIRLANDIRILMASI

AİHM açısından büyük önem taşıyan adil yargılanma hakkı, mutlak bir hak olmayıp, Sözleşme’de tanınan diğer hak ve özgürlükler ile sınırları aynı olan bir haktır. AİHS, “Olağanüstü hallerde yükümlülükleri askıya alma” başlıklı md. 15’de, savaş veya ulusun varlığını tehdit eden başka bir genel tehlike halinde her Yüksek Sözleşmeci tarafın, durumun kesinlikle gerektirdiği ölçüde ve uluslararası hukuktan doğan başka yükümlülüklerle ters düşmemek koşuluyla, bu Sözleşme’de öngörülen yükümlülüklerle aykırı tedbirler alabileceği, ancak meşru savaş fiilleri sonucunda meydana gelen ölüm hali dışında md. 2’ye (yaşam hakkı), md. 3’e (işkence yasağı), md. 4’e (Kölelik ve zorla çalıştırma yasağı; Hiç kimse köle ya da kul durumunda tutulamaz) ve md. 7’ye (Kanunsuz ceza olmaz) aykırı tedbirlere cevaz vermeyeceği düzenlenmiştir. Diğer taraftan, Sözleşme’nin “Hakları kötüye kullanma yasağı” kenar başlıklı md. 17’de, Sözleşme’deki hiçbir hükmün, bir devlete, topluluğa veya kişiye Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlüklerin yok edilmesi veya bunların Sözleşme’de öngörülmuş olandan daha geniş ölçüde sınırlandırılmalarını amaçlayan bir etkinliğe girişme ya da eylemde bulunma hakkı verdiği şeklinde yorumlanamayacağı; “Haklara getirilecek kısıtlanmaların sınırlanması” kenar başlıklı md. 18’de ise, Sözleşme hükümleri ile anılan hak ve özgürlüklere izin verilen kısıtlamaların, öngördükleri amaç dışında uygulanamayacağı şeklindeki düzenlemelerin, yükümlülüklerin askıya alınması durumuyla doğrudan ilgili hususlar olduğu görülmektedir.²⁸

Türk Hukuku açısından da, hak ve özgürlüklerle ilgili sınırlamalar, AİHS ile benzer şekilde düzenlenmiştir. Anayasa’da, “Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması”nın düzenlendiği md. 13’de, temel hak ve hürriyetlerin, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasa’nın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabileceği, bu sınırlamaların, Anayasa’nın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamayacağı, ifade edilmiştir. Ayrıca Anayasa’da “Temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması” kenar başlıklı md. 15’de yer alan; *“Savaş, seferberlik veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasa’da öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir. Birinci fıkrada belirlenen durumlarda*

²⁸ https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf (s.e.t. 09.07.2021)

da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında, kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.” şeklindeki düzenleme ile, adil yargılanma hakkının olağanüstü dönemlerde dahi korunduğu açıkça anlaşılmaktadır.

C. AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ VE 1982 ANAYASASI AÇISINDAN ADİL YARGILANMA HAKKININ UNSURLARI

AIHS md. 6'nın, birinci fıkrasında ifade edildiği üzere, adil yargılanma hakkı; “Kanunla kurulmuş”, “bağımsız ve tarafsız bir mahkeme önünde”, “makul bir süre içerisinde”, “hakkaniyete uygun” ve “aleni” olarak yargılanmayı talep etme hakkı olup, anılan hak “medeni hak ve yükümlülükler ile ilgili nizalar” ve “cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamalarla” sınırlanmıştır. Bu nedenle, idari davalarda ve disiplin hukukuna veya anayasa hukukuna ilişkin aykırılık iddialarında, adil yargılanmayı talep etme yetkisi bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Komisyon ve Divan'ın “otonom kavramlar” doktrini uyarınca, maddedeki “medeni hak” ve “suç isnadı” deyimleri maddi kriter esas alınmak suretiyle geniş şekilde yorumlanarak, şeklen kamu hukuku düzeyinde yer alan çok sayıda ihtilaf, özü bakımından medeni haklara ilişkin niza olarak kabul edilmiş ve adil yargılanma hakkı kapsamına dahil edilmiştir.²⁹ AIHM, anılan maddede açıkça belirtilmemesine rağmen, mahkemeye başvurma hakkı, silahların eşitliği, gerekçeli karar, hukuki kesinlik ilkesi, delillere ilişkin ilkeler gibi bazı başka ilke ve hakları, md. 6'nın birinci fıkrası kapsamında, zımni unsurlar olarak kabul etmektedir.³⁰

Adil yargılama hakkının koşullarından belki de en önemlisi, yargılamanın “makul bir süre içinde” tamamlanmasıdır. Böylece, yargılama sürecinin sürüncemede kalmadan, özellikle de ceza yargılamalarında, sanığın uzun süre bir belirsizlik içerisinde kalmasının önlenmesi, amaçlanmaktadır. AIHM, davanın “makul bir süre içinde” tamamlanıp tamamlanmadığını, dava konusunun ve uygulanacak hukuk kurallarının niteliği, tarafların ve yargılama makamlarının tutumu, tarafların makul sürede yargılamadan elde edecekleri özel yarar gibi kriterler ile birlikte değerlendirmektedir. Bu konuda, belirlenmiş

²⁹ Gölcüklü, 1994, s.200.

³⁰ Sibel İnceoğlu, Adil Yargılanma Hakkı, AYM'ne Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-4, MRK Baskı, Ankara, 2018, s.3.

yeknesak bir süre tanımı bulunmamakla birlikte, her somut dava kendi özelliği bağlamında incelenmektedir.³¹ 1982 Anayasası'nda ise, "makul sürede yargılanma" ibaresine açıkça yer verilmemekle birlikte, md. 36'nın birinci fıkrasında yer alan, "adil yargılanma hakkı" ile md. 141'in dördüncü fıkrasında yer alan, "davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılmasının yargının görevi olduğu" şeklindeki düzenlemeler mevcuttur.

AİHS md. 6'nın birinci fıkrasında, yargılamanın "aleni" şekilde yapılması ifadesiyle, davanın aleni duruşma ile görülmesi ve duruşma sonucu kararın aleni olarak açıklanması, kastedilmektedir. Ancak, aleni yargılanma hakkı sınırsız değildir. Sözleşme'nin md. 6 birinci fıkra son cümlesinde, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde ya da aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonunun tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabileceği ifade edilerek, bu hakkın hangi koşullarda sınırlanabileceği düzenlenmiştir.³²

1982 Anayasası'na baktığımızda, "Duruşmaların açık ve kararların gerekçeli olması" kenar başlıklı md. 141'de, mahkemelerde duruşmaların herkese açık olduğu, duruşmaların bir kısmının veya tamamının kapalı yapılmasına ancak genel ahlakın veya kamu güvenliğinin kesin olarak gerekli kıldığı hallerde karar verilebileceği, küçüklerin yargılanması hakkında kanunla özel hükümler konulacağı hüküm altına alınarak, aleni yargılanma hakkı düzenlenmiştir.

Adil yargılanma hakkı kapsamında bir diğer unsur, mahkemelerin kararlarını gerekçeli verme yükümlülüğüdür. Gerekçeli karar ilkesi, AİHS md. 6'da açıkça belirtilmemiş olmakla birlikte, AİHM tarafından tanınmaktadır. Gerekçeli karar, kanun yoluna başvurma hakkının kullanılabilmesi açısından davanın taraflarının menfaati ile ilgili olduğu kadar, mahkemelere olan güvenin sağlanması açısından kamunun menfaatiyle de doğrudan ilgilidir. Ayrıca, ilk derece mahkemesinin gerekçesini öğrenmeden temyiz başvurusu yapmak zorunda kalınması, md. 6'nın birinci fıkrası açısından ihlal nedenidir.³³

Anayasa md. 141'de de, bütün mahkemelerin her türlü kararlarının gerekçeli olarak yazılacağı hüküm altına alınmıştır.

³¹ Doğan, 2015, s.557.

³² İnceoğlu, 2018, ss.241,245.

³³ İnceoğlu, 2018, s.192.

Adil yargılanma hakkı kapsamında bulunan silahların eşitliği ilkesi, bir diğer unsur olup, yargılamadaki taraflar arasında hakkaniyete uygun bir dengenin sağlanmasını amaçlamaktadır.³⁴ AİHM, silahların eşitliği ilkesinin, karşıt özel çıkarları içeren davalarla ilgili olarak, davanın her bir tarafına, kendisini önemli bir dezavantaja sokmayan koşullar altında, deliller de dahil olmak üzere, davasını sunmak için makul bir fırsat verilmesi gerektiği anlamına geldiğini ifade etmektedir.³⁵ Ceza yargılamaları başta olmak üzere, silahların eşitliği ilkesi, hukuk yargılamaları ile idari yargılama hukukunda olan bütün uyumsuzluklar için geçerli olan bir ilke olup, AYM kararlarında da dikkatle değerlendirilmektedir.³⁶

Adil yargılama hakkı unsurlarından bir diğeri ise, hukuka aykırı olarak elde edilen delilin yargılamada kullanılmasıdır. Sözleşme md. 6'da, hukuka aykırı bir biçimde toplanan delillerin, davada kullanılmayacağına ilişkin özel bir kural bulunmamaktadır. Bununla birlikte, hukuka aykırı bir delilin bir davada kullanılması, yargılamanın bütünü açısından o yargılamayı hakkaniyete aykırı hale getirebilecektir. Ancak, bunun istisnası da mevcuttur. AİHM, ajan provokatörlük³⁷ kapsamında, elde edilen delillerin yargılamada kullanılmasını, adil yargılanma hakkına aykırı bulmamaktadır.³⁸

1982 Anayasası'nda ise, suç ve cezalara ilişkin esasların düzenlendiği md. 38'in altıncı fıkrası, kanuna aykırı olarak elde edilmiş bulguların delil olarak kabul edilemeyeceği hükmünü haizdir.

V. ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARINDA ADİL YARGILANMA HAKKI

Adil yargılanma hakkının ihlali, verilen kararın esasına etki edecek nitelikte usûlî açıdan eksikliklerle dolu olması şeklinde açıklanabilir. Diğer bir ifadeyle, adli soruşturma ve kovuşturma sürecinde veya idari bir soruşturmada, ilgili merciler nezdindeki nihai kararın esasını etkileyen her türlü usûl kuralının ihlali olarak tanımlanabilir. Bu kapsamda AYM, adil yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla yapılan

³⁴ İnceoğlu, 2013, s.239.

³⁵ Dombo Beheer B.V.v. Netherlands, B.N. 14448/88, (<https://hudoc.echr.coe.int/eng/s.e.t.23.04.2022>)

³⁶ Bkz. AYM Örnek kararlar; K.T.02.02.2022, B.N.2019/17415; K.T. 18.01.2022, B.N.2019/36493; K.T.10.02.2021, B.N. 2017/18458, s.e.t.23.04.2022)

³⁷ Bkz. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu 139 uncu madde: Gizli soruşturmacı görevlendirilmesi.

³⁸ İnceoğlu, 2018, ss.173-175.

başvurularda, verilen bir kararın yerindeliğini, adalet ve hakkaniyete uygun olup olmadığını denetlemektedir.³⁹

AYM'nin bir çok kararında, adil yargılanma hakkının bireylere, dava sonucunda verilen kararın değil, yargılama sürecinin ve usulünün adil olup olmadığını denetleme imkanı verdiği ve bu noktaya vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu nedenle, bireysel başvuruda adil yargılanmaya ilişkin şikayetlerin incelenebilmesi için, başvurucağının, “yargılama sürecinde haklarına saygı gösterilmediği, karşı tarafın sunduğu deliller ve görüşler hakkında bilgi sahibi olamadığı veya bunlara etkili bir şekilde itiraz etme fırsatı bulamadığı, kendi delillerini ve iddialarını sunamadığı ya da uyuşmazlığın çözüme kavuşturulmasıyla ilgili iddialarının derece mahkemesi tarafından dinlenmediği veya kararın gerekçesiz olduğu” gibi, mahkeme kararının oluşumunda etkisi bulunan unsurların değerlendirilmeyerek, eksiklik, ihmal ya da açık keyfilik oluştuğuna ilişkin bilgi ya da belge sunmuş olması gerekmektedir.⁴⁰

AYM kararları incelendiğinde adil yargılanma hakkının temel gerekleri; “Bağımsız ve tarafsız bir mahkemede yargılanma, makul sürede yargılanma, aleni olarak yargılanma, hukuki güvenlik ilkesine uygun şekilde yargılanma, kararların gerekçeli olması, yargılamada silahların eşitliği ilkesinin sağlanması, kararların açık takdir hatası ile sakatlanmaması, yargılamada masumiyet karinesinin korunması, önlemede ölçülülük ilkesi, öngörülebilirlik ilkesi, mahkemeye erişim hakkı, etkin katılım hakkı, savunma hakkı,” olmak üzere on üç ilke kapsamında ifade edildiği görülmektedir. Yapılan bir yargılamada, anılan ilkelerden birisinin eksikliği, adil yargılanma hakkının ihlal edildiği anlamına gelmektedir.⁴¹

Oldukça kapsamlı olan bu ilkelerin bir kısmına AYM kararları ışığında kısaca değinmeye çalışacağız.

Bu kapsamda AYM'ye göre⁴²;

*Bağımsız ve tarafsız bir mahkemede yargılanma ilkesi;

“Kanunla kurulmuş bir mahkemenin idareye ve davanın taraflarına karşı bağımsız olup olmadığının belirlenmesinde üyelerinin atanma şekli ve görev süreleri, dış baskılara karşı teminatların varlığı ve mahkemenin bağımsız olduğu yönünde bir görüntü sergileyip sergilemediği önem arz etmektedir.” “Bir

³⁹ Keskinsoy, 2021, s.57.

⁴⁰ Keskinsoy, 2021, ss. 57,58; Bkz. AYM Örnek kararlar; K.T. 18.05.2021, B.N. 2018/7543; K.T. 18.11.2020, B.N.2017/30526; K.T.06.12.2017, B.N. 2014/14261, “s.e.t: 13.01.2022”)

⁴¹ Cinmen/Dindar, 2015, ss.249,250.

⁴² Keskinsoy, 2021, ss. 58-60.

mahkemenin tarafsız olup olmadığına karar verilirken ise, mevcut davanın koşullarında, objektif olarak hiçbir şüpheye mahal vermeksizin davanın hakimine yeterli güvencelerin sağlanıp sağlanmadığının belirlenmesi gerekmektedir.” denilmek suretiyle mahkemelerin tarafsızlığı ve bağımsızlığı vurgulanmıştır.⁴³

AYM'nin bir kararında, Anayasa'da hak arama hürriyetinin düzenlendiği md. 36'nın birinci fıkrasında, herkesin yargı organlarına davacı veya davalı olarak başvurabileceği ve bunun doğal sonucu olarak da iddia, savunma ve adil yargılanma hakkının güvence altına alındığı, anılan maddeyle güvence altına alınan adil yargılanma hakkının, kendisinin bir temel hak niteliği taşımasının ötesinde, diğer temel hak ve özgürlüklerden gereken şekilde yararlanılmayı ve bunların korunmasını sağlayan en etkili güvencelerden biri olduğu, bu bağlamda, Anayasa'nın yasama ve yürütme organları ile idarenin mahkeme kararlarına uyma zorunluluğunun ve mahkeme kararlarının değiştirilemeyeceği ile uygulanmasının geciktirilemeyeceğini ifade eden Anayasa'nın “Mahkemelerin bağımsızlığı” kenar başlıklı md. 138'in de, adil yargılanma hakkının kapsamının belirlenmesinde gözetilmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁴⁴

*Yargulamada silahların eşitliği ilkesinin sağlanması ilkesi;

*“Silahların eşitliği ilkesi, davanın taraflarının usûle ilişkin haklar bakımından aynı koşullara tabi tutulması, taraflardan birinin diğerine göre daha zayıf bir duruma düşürülmeksizin, iddia ve savunmalarını makul bir şekilde mahkeme önünde dile getirme fırsatına sahip olması anlamına gelir.”*⁴⁵

Adaletin herkese eşit olarak dağıtılarak, tarafların aynı haklara sahip olması ilkesi olarak da ifade edilen bu ilke kapsamında, yapılan bir bireysel başvuruda AYM tarafından, mahkemenin hatası nedeniyle duruşmaya katılmayan ve bu nedenle bilirkişiye itiraz edemeyen ve ilan edilen duruşma gününden iki gün önce karar verilmesi nedenleriyle, başvurucunun adil yargılanma hakkının ihlal edildiği yönünde karar verilmiştir.⁴⁶

⁴³ Teziç, 2019, s.470; AYM, K.T.19.12.2013, B.N.2012/989, par.35; , (https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/01/20140107-5.pdf s.e.t. 09.07.2021”); Benzer nitelikli AYM Kararları: K.T. 17.07.2018, B.N. 2014/2894, par.22,; K.T. 08.06.2016, B.N. 2014/4954, par.45, (s.e.t. 09.01.2022)

⁴⁴ AYM, K.T. 16.11.2021, B.N. 2018/5490, par.38, (s.e.t. 09.01.2022)

⁴⁵ AYM, K.T. 08.09.2021, B.N.2019/12578, par.26; AYM, K.T. 08.09.2021, B.N.2018/6904, par.37; AYM, K.T. 08.01.2020, B.N.2015/6802, par.39, (s.e.t. 23.01.2022)

⁴⁶ Hasan Tahsin Fendoğlu, Anayasa Yargısı, 4. baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2020, s.451.

*Hukuki güvenlik ilkesine uygun şekilde yargılanma ilkesi;

“Kişilerin hukuki güvenliğini sağlamayı amaçlayan hukuki güvenlik ilkesi hukuk normlarının öngörülebilir olmasını, bireylerin tüm eylem ve işlemlerinde devlete (aynı zamanda mahkemelere) güven duyabilmesini, devletin (aynı zamanda mahkemelerin) de bu güven duygusunu zedeleyici yöntemlerden kaçınmasını gerekli kılar.”⁴⁷

* Yargılamada masumiyet karinesinin korunması ilkesi;

Masumiyet karinesi, 1982 Anayasası md. 38’in dördüncü fıkrasında, *“Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.”* şeklinde düzenlenmiştir. Yüksek Mahkeme kararlarında masumiyet karinesi, kişinin suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, yargılama makamları ve kamu otoriteleri tarafından suçlu olarak nitelendirilmemesi ve suçlu muamelesine tabi tutulmamasının güvence altına alınması olarak ifade edilmiştir.⁴⁸

Masumiyet karinesi, hakkında suç isnadı bulunan bir kişinin, adil bir yargılama sonunda, suçlu olduğuna dair kesin hüküm tesis edilene kadar, masum sayılması gerektiğini ifade ederek, hukuk devleti ilkesinin de bir gereğini oluşturmaktadır. Anılan karine, kişinin suç işlediğine dair kesinleşmiş bir yargı kararı olmadan, suçlu olarak kabul edilmemesini güvence altına almaktadır. Bunun sonucu olarak, kişinin masumiyeti asıl olduğundan, suçluluğu ispat külfeti iddia makamına ait olup, kimseye suçsuzluğunu ispat yükümlülüğü yüklenemez. Ayrıca hiç kimse, suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, yargılama makamları ve kamu otoriteleri tarafından suçlu olarak nitelendirilemez ve suçlu muamelesine tabi tutulamaz.⁴⁹

*Savunma hakkı ilkesi;

“Savunma hakkının sağladığı güvenceler, esasen adil yargılanma hakkı içerisinde yer almaktadır. Savunma hakkı, hukuk devleti ilkesinin gereklerinden ve adil yargılanma hakkının önemli güvencelerinden biri olması nedeniyle, Anayasa md. 36’da ayrıca ifade edilmiştir. Ceza yargılamasında savunma hakkının güvence altına alınması, demokratik toplumun temel ilkelerindedir. İddiaya karşı savunma imkanı tanınmadığı sürece, adil bir yargılama yapılması mümkün değildir. Suç isnadı altındaki kişiye savunma hakkının şeklen değil, gerçek anlamda sağlanması gerekir. Bunun için suç isnadı altındaki kişi,

⁴⁷ AYM, K.T.24.11.2021, B.N.2019/18931, par.36; AYM, K.T.24.11.2021, B.N.2019/20, par.40; AYM, K.T.27.10.2021, B.N.2018/10018, par.55; AYM, K.T. 16.01.2020, B.N. 2016/12626, par.46, (s.e.t. 23.01.2022)

⁴⁸ AYM, K.T. 02.06.2020, B.N.2016/56443, par.24; AYM, K.T.23.03.2016, B.N.2013/7038, par.20; (s.e.t. 23.01.2022)

⁴⁹ AYM, K.T.17.11.2021, B.N.2019/38857, par.36; AYM, K.T.27.10.2021, B.N.2018/7477, par.31; (s.e.t. 23.01.2022)

*savunma için yeterli imkana, yani gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmalıdır. Bu itibarla anılan güvence, adil yargılanma hakkının kapsam ve içeriğine dahil ve bu hakkın doğal sonucudur.”*⁵⁰

*Mahkemeye erişim hakkı ilkesi;

*“Adil yargılanma hakkının en temel unsurlarından biri olan mahkemeye erişim hakkı, bir uyuşmazlığı mahkeme önüne taşıyabilmek ve uyuşmazlığın etkili bir şekilde karara bağlanmasını isteyebilmek anlamına gelir. Kişinin mahkemeye başvurmasını engelleyen veya mahkeme kararını anlamsız hale getiren, bir başka ifadeyle mahkeme kararını önemli ölçüde etkisizleştiren sınırlamalar, mahkemeye erişim hakkını ihlal edebilir. Mahkemeye erişim hakkı, mahkemeye başvuru konusunda, etkili bir sistemin var olmasını ve dava açmak isteyen kişilerin mahkemeye ulaşmada açık, pratik ve yeterli fırsatlara sahip olmasını gerektirir. Özellikle hukuki ya da uygulamadaki belirsizlikler kişilerin mahkemeye erişim hakkını ihlal edebilir. Bu nedenle, mahkemelerin usûl kurallarını uygularken, yargılamanın hakkaniyetine zarar getirecek ölçüde katı şekilcilikten kaçınmaları gerektiği gibi kanunla öngörülmüş usûl şartlarının ortadan kalkmasına neden olacak ölçüde aşırı esneklikten de kaçınmaları gerekir.”*⁵¹

Anayasa md. 36’da, hak arama özgürlüğü için herhangi bir sınırlama nedeni öngörülmemiş olmakla birlikte, hiçbir şekilde sınırlandırılması mümkün olmayan, mutlak bir hak olduğu da söylenemeyecektir. Bu nedenle AYM kararlarında, Anayasa’nın başka maddelerinde yer alan hak ve özgürlükler ile devlete yüklenen ödevlerin, özel sınırlama sebebi gösterilmemiş hak ve özgürlüklere sınır teşkil edebileceği kabul edilmektedir. Bu itibarla, mutlak olmayan ve sınırlandırılabilen mahkemeye erişim hakkına ilişkin sınırlandırmaların, kanuna dayanması, hakkın özünü zedeleyecek şekilde hakkı kısıtlamaması, meşru bir amaç izlemesinin ve ölçülü olmasının gerektiği de ifade edilmektedir.⁵²

*Kararların gerekçeli olması ilkesi;

AYM’ye göre, mahkeme kararlarının gerekçeli olması adil yargılanma hakkının unsurlarından birisi olmakla beraber, bu hak yargılamada ileri sürülen her türlü iddia ve savunmaya ayrıntılı şekilde yanıt verilmesi şeklinde anlaşılabilir. Bu nedenle, gerekçe gösterme

⁵⁰ AYM, K.T. 28.01.2021, B.N.2018/33546, par.20, (s.e.t. 23.01.2022)

⁵¹ AYM, K.T.19.10.2021, B.N.2018/3885, par.29,30; AYM, K.T. 08.09.2021, B.N.2018/11937, par.31, (s.e.t. 23.01.2022)

⁵² AYM, K.T.23.10.2019, B.N.2016/40621, par.44; Bkz. Benzer AYM kararları; K.T.28.05.2019, B.N. 2015/7942, par.56; K.T.05.10.2017, B.N.2014/11854, par.33; K.T.09.03.2017, B.N. 2014/6042, par.62; K.T.22.06.2017, B.N.2014/11657, par.84, (s.e.t. 28.01.2022)

zorunluluğunun kapsamı, kararın niteliğine göre değişebilir. Bununla birlikte, başvurucaunun ayrı ve açık bir yanıt verilmesini gerektiren, usul veya esasa dair iddialarının cevapsız bırakılmış olması, bir hak ihlaline neden olacaktır. Kanun yolu mahkemelerince verilen karar gerekçelerinin ayrıntılı olmaması, ilk derece mahkemesi kararlarında yer verilen gerekçelerin, onama kararlarında kabul edilmiş olduğu şeklinde yorumlanmakla beraber, başvurucauların dile getirmesine rağmen ilk derece mahkemesinin de tartışmadığı esaslı hususlara ilişkin temyiz başvurularıyla, başvurucauların usulî haklarının ihlal edildiğine yönelik somut şikayetlerinin temyiz incelemesinde tartışılmaması, gerekçeli karar hakkının ihlali olarak görülebilir.⁵³

A. 1961 ANAYASASI DÖNEMİNDE ADİL YARGILANMA HAKKINA İLİŞKİN KARAR ÖRNEKLERİ

1961 Anayasası döneminde, adil yargılanma hakkına (hak arama özgürlüğü) ilişkin incelenen bazı kararlara da çalışmamızda yer verilmiştir. Bu kapsamda ilk olarak, hak arama özgürlüğünün korunması için, kamu davalarında davanın düşürülmesinde, davalının muvafakatının de aranması gerektiğine ilişkin olarak AYM'nin, "sanıkların muvafakatleri alınmadan şikayetçinin vazgeçmesi ile kamu davasının düşürülmesini düzenleyen 765 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK) md. 99'un Anayasa'ya aykırılığı" ile ilgili olarak verdiği, 25 Haziran 1970 tarihli ve E. 1970/17, K. 1970/37 sayılı kararında; "*TCK md. 99'u hak arama özgürlüğünün ihlali olarak görmemiştir. Kanun koyucunun, ancak kanunda açıklanan bazı hallerde, suçların nitelikleri sebebiyle sanığın kabulünü araştırmakta olduğu, kabule bağlı tutmaksızın şikayetçinin vazgeçmesinin, fiili suç olmaktan çıkaran bir sebep olarak, kamu davasının düşmesi için yeterli bulunduğu ve böylece kamu davasının ortadan kalkmasının, sanığın hakkını özel hukuk yolundan veya TCK md. 283 ve md. 285'e göre savunmasını önlemeyeceği ve sanığa hukukça uygun bulunması şartıyla bütün vasıta ve yollardan faydalanması yetkisini veren, Anayasa'nın hak arama özgürlüğünü düzenleyen maddesini zedelemeyeceği*" ifade edilmiştir.⁵⁴

Adil yargılanma hakkının bir diğer unsuru olan, "meşru vasıta ve yollardan yararlanma" hususuna ilişkin olarak AYM; "*meşru vasıta ve yolları, hukuk devletinde saygıyla karşılanan yurttaşların en doğal hakları içinde yer alan, hukuksal nitelikleri tartışmasız, yasal yollar ve yöntemler*" şeklinde ifade etmiştir. AYM, 29 Ocak 1980 tarihli ve E. 1979/38, K.

⁵³ Fendoğlu, 2020, s.451; AYM, K.T.08.05.2014, B.N.2012/1269, par.53, (s.e.t. 29.01.2022)

⁵⁴ Mesut Aydın, "Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hak Arama Özgürlüğü", C.61, S.3, 2006, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, ss.13,14, (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/38092> s.e.t. 17.01.2022)

1980/11 sayılı kararında; “İddia ve savunma hakkının kullanılmasının, ancak ‘meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle’ olacağını, ‘meşru’ sözcüğünün, yasada gösterilen yöntemler deyiminden daha geniş bir anlamı ifade etmek amacıyla metne konulduğunu” belirterek, meşru sözcüğünün, en geniş anlamıyla ele alınması gerektiğinin altını çizmiştir. Yüksek Mahkeme ayrıca, “İddia ve savunma hakkının her türlü etkiden uzak kullanılmasının asıl olduğunu, bu ilke gereği ceza davalarında da tarafların, yargı yerlerinde, iddia ve savunmalarını kaygıya kapılmadan serbestçe yapmaları gerektiğini, serbestliğin, davanın aydınlığa kavuşmasına, başka bir deyişle hakkın ve adaletin gerçekleşmesine yol açma amacına yönelik bir serbestliği içerdiğini, yargı yerlerinde iddia ve savunmada bulunan kişileri kaygılandıran, duraksamaya düşüren ve bu yüzden de onları açıklama yapmaktan alıkoyan bir durumu iddia ve savunma dokunulmazlığı ile bağdaştırmaya olanak olmadığını” ifade ederek “iddia ve savunma haklarını kısıtlayacak, bu hakların eksiksiz kullanılmasını engelleyecek yasa hükümlerinin Anayasa’nın ‘hak arama özgürlüğünü’ düzenleyen hükmüne açıkça aykırı olduğunu” belirtmiştir.⁵⁵

B. 1982 ANAYASASI DÖNEMİNDE ADİL YARGILANMA HAKKINA İLİŞKİN KARAR ÖRNEKLERİ

Adil yargılanma hakkına ilişkin olarak yapılan bireysel başvurularda, AYM tarafından verilen kararların tamamı incelenmiş olmakla birlikte, dikkat çekici görülen bazı kararlara aşağıda yer verilmiştir.

Yüksek Mahkeme, yurt dışındaki üniversitenin denkliğinin kaldırılmasına ilişkin işleme karşı açılan davada hukuka aykırı karar verilmesi nedeniyle, adil yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkin başvuruda; bir hakkın kişiye tanınıp tanınmaması hususunda, yetkili otoritelere mutlak takdir yetkisi tanınması halinde, Anayasa md. 36 bağlamında, adil yargılanma hakkının kapsamına giren bir hakkın varlığından söz edilemeyeceği, somut uyuşmazlıkta, devletin bir bireye, salt egemenlik yetkisini kullanarak tanıdığı hak ya da yüklediği yükümlülüklerin, medeni hak ve yükümlülük kapsamında değerlendirilemeyeceği, Anayasa’nın hiçbir maddesinin, devletin başka bir ülkede kurulan eğitim ve öğretim kurumlarını tanımaması ve düzenlediği diplomaların denkliğini kabul etmesini zorunlu kılmayacağı, yabancı bir devletin kanunlarına tabi olan bir üniversitenin, tanınıp tanınmamasının devletin egemenlik yetkisinin tezahürü olan ve müdahaleye kapalı bulunan çekirdek alanını oluşturduğu, bu nedenle uyuşmazlık konusunun, medeni hak ve yükümlülük kapsamında

⁵⁵ Aydın, 2006, ss.14,15, 25.

olmadığı ve söz konusu duruma ilişkin yargılama süreçleriyle ilgili adil yargılanma şikayetlerinin, Anayasa ve Sözleşme'nin ortak koruma alanı dışında olduğu, somut olayda, bireysel başvuruya dayanak davanın açılmasına sebep olan olgunun, Travnik Üniversitesinin tanınmasının kaldırılması olduğu, ancak devletin mutlak egemenlik yetkisiyle doğrudan bağlantılı görülen yabancı bir üniversitenin tanınmamasıyla ilgili uyuşmazlığın, medeni hak ve yükümlülük kapsamında değerlendirilemeyeceğinden, adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine ilişkin şikayetin, “konu bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez olduğu” yönündeki kararını, 19 Kasım 2020 tarihinde vermiştir.⁵⁶

AYM, hukuk davasının uzun sürmesi nedeniyle yargılamanın makul sürede yapılmaması nedeniyle, adil yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılan bir başvuruya ilişkin olarak; medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyuşmazlıklarda, yargılama süresinin tespitinde, sürenin başlangıç tarihi olarak davanın ikame edildiği tarihin, sürenin sona erdiği tarih olarak ise -çoğu zaman icra aşamasını da kapsayacak şekilde- yargılamanın sona erdiği tarihin, yargılaması devam eden davalar yönünden ise, AYM'nin makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğine ilişkin şikayete ilgili kararını verdiği tarihin esas alınacağı, bu sebeple, medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyuşmazlıklara ilişkin yargılama süresinin makul olup olmadığı değerlendirilirken, yargılamanın karmaşıklığı ve kaç dereceli olduğu, tarafların ve ilgili makamların yargılama sürecindeki tutumu ve başvuruçunun yargılamanın süratle sonuçlandırılmasındaki menfaatinin niteliği gibi hususların dikkate alındığı, somut olayda ise, anılan ilkeler ve AYM'nin benzer başvurularda verdiği kararlar dikkate alındığında, yargılama süresinin makul olmadığı sonucuna varıldığından, Anayasa md. 36'da güvence altına alınan “makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği” yönünde, 28 Aralık 2021 tarihli kararını vermiştir.⁵⁷

İdari eylemden doğan zararın tazmini istemiyle açılan tam yargı davasının süre aşımından reddedilmesi nedeniyle, mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiği iddiasıyla yapılmış olan bir başka başvuruya ilişkin; mahkemeye erişim hakkının, Anayasa md. 36'da güvence altına alınan hak arama özgürlüğünün bir unsuru olduğu, AYM'nin bireysel başvuru kapsamında yaptığı değerlendirmelerde, mahkemeye erişim hakkının bir uyuşmazlığı mahkeme önüne taşıyabilmek ve uyuşmazlığın etkili bir şekilde karara bağlanmasını isteyebilmek anlamına geldiği, somut olayda, idari eyleme dayalı tam yargı davasının süre aşımından reddedilerek, esasının incelenmemesi nedeniyle başvuruçunun

⁵⁶ AYM, K.T.19.11.2020, B.N.2017/33627, par.30,32,34,35, (s.e.t. 29.01.2022)

⁵⁷ AYM, K.T.28.12.2021, B.N.2019/10250, par.14,15,23, (s.e.t. 29.01.2022)

mahkemeye erişim hakkına yönelik bir müdahalenin bulunduğu görüldüğü, Anayasa md. 36'da, hak arama özgürlüğü için herhangi bir sınırlama nedeni öngörülmemiş olmakla birlikte, bunun hiçbir şekilde sınırlandırılması mümkün olmayan mutlak bir hak olmadığı, özel sınırlama nedeni öngörülmemiş hakların da, hakkın doğasından kaynaklanan bazı sınırlarının bulunduğu, ayrıca hakkı düzenleyen maddede herhangi bir sınırlama nedenine yer verilmemiş olsa da, Anayasa'nın başka maddelerinde yer alan kurallara dayanılarak, bu hakların sınırlandırılmasının da mümkün olabileceği, ancak bu sınırlamaların, Anayasa md. 13'de yer alan güvencelere aykırı olamayacağı, somut olayda, başvuruçunun düşme olayından sonra toplam beş ay hava değişimi aldığı, bu sürenin bitiminden sonra yaklaşık dokuz ay normal askerliğine devam ettiği ve askerlik süresini tamamlayarak terhis olduğu, ayrıca düşme olayından on dokuz yıl, terhisten ise on sekiz yıl sonra başvurduğu hastaneden askere elverişli olmadığına dair bir rapor aldığı, ancak başvuru formunda ve alınan söz konusu raporda yeni oluşan veya gelişen bir olguya yer verilmediği, başvuruçunun on sekiz yıllık süre içinde sürekli veya kesintili şekilde tedavi gördüğüne dair bir raporun veya tespitin de ekli olmadığı görüldüğü, olayda, anılan raporla yeni öğrenilen veya yeni ortaya çıkan bir zararın bulunduğu ortaya konulmadığı, söz konusu raporda, sadece askere elverişli olunmadığının tespit edildiği ve başvuruçunun terhisten on sekiz yıl sonra -olaydan kaynaklı rahatsızlığının devam ettiğini gösteren rapor da eklemeden- sadece bu tespit üzerine açtığı davaya yönelik olarak, Askeri Yüksek İdare Mahkemesi'nin dava açma süresini ve bu sürenin başlatılacağı tarihi belirlemesiyle ilgili yorumunun, başvuruçunun dava açmasını aşırı derecede zorlaştıracak ya da imkansız kılacak nitelikte katı bir yorum olmadığı değerlendirildiği, dolayısıyla başvuruçunun mahkemeye erişim hakkına yönelik müdahalenin ölçülü olduğu sonucuna varılarak, Anayasa md. 36'da güvence altına alınan adil yargılanma hakkı kapsamındaki "mahkemeye erişim hakkının ihlal edilmediğine" yönelik olarak, 18 Temmuz 2019 tarihli AYM kararı verilmiştir.⁵⁸

Ancak söz konusu karara ilişkin AYM üyeleri, Serdar ÖZGÜLDÜR ve Kadir ÖZKAYA'nın karşı oy gerekçesinde; tam yargı davalarında zararın öğrenildiği tarihten itibaren bir ve beş yıllık dava açma süresi bulunduğu, gerek idari yargı gerek Askeri İdari Yargı uygulamasında, idari eylemlerde dava açmaya esas alınacak ıttıla tarihinin, eylemin kesinliğinin ortaya çıktığı tarih olarak kabul edildiği, zararın zaman içinde gelişerek ortaya çıkması durumunda, bu halin kesin olarak

⁵⁸ AYM, K.T.18.07.2019, B.N.2016/2357, (s.e.t. 29.01.2022)

saptandığı tarihin, eyleme ittıla tarihi olarak kabul edilerek 2577 ve 1602 Sayılı Kanunlarda öngörülen bir ve beş yıllık sürelerin hesaplanmasının buna göre yapıldığı, somut olayda, başvuruçunun askerlik hizmetinin ifasında askeri hizmetin sebep ve tesiriyle maruz kaldığı idari eylem sonucu kalçasını kırdığı, askeri hastanelerde gördüğü tedavi ve verilen hava değişimleri sonunda iyileştiği ve kalan askerlik hizmetini yaparak 22 Temmuz 1997 tarihinde terhis olduğu, diğer bir ifadeyle, idari eylem nedeniyle maruz kaldığı rahatsızlığın, terhis tarihi itibarıyla kendisini askerliğe elverişsiz hale getirmediği, ancak, GATA Sağlık Kurulu tarafından düzenlenen 15 Temmuz 2015 tarihli rapor incelendiğinde, bu rahatsızlığın (idari eyleme bağlı kalça kırığının) zaman içerisinde başvuruçunun vücut bütünlüğü üzerinde olumsuz gelişim gösterdiği ve onu askerliğe elverişsiz hale getirdiği, terhis tarihi itibarıyla başvuruçuyu askerliğe elverişsiz hale koymayan idari eyleme bağlı zararın, zaman içerisinde gelişerek 15 Temmuz 2015 tarihi itibarıyla onu askerliğe elverişsiz duruma koyduğu, bu durumda on dokuz yıl önceki idari eylemle, son olarak saptanan zarar (vücut bütünlüğünde menfi yönde gelişen arıza) arasında uygun bir illiyet bağının bulunduğu açıkça görüldüğü, GATA Sağlık Kurulu raporundaki tıbbi saptamalar ile önceki sivil ve askeri hastanelerde düzenlenen raporlardaki tıbbi saptamaların birbiriyle tamamen uyumlu olup, “Şifası zaman ister” şeklinde önceden belirtilen kanaat de dikkate alındığında, aradan geçen on dokuz yıl içerisinde bu şifanın gerçekleşmediği, bilakis mevcut rahatsızlığın başvuruçuyu askerliğe elverişsiz hale getirecek şekilde ilerleyip, aksi yönde kesinleştiği anlaşıldığından, saptanan bu olgu ve durum karşısında derece mahkemesince, GATA Sağlık Kurulu’nun 15 Temmuz 2015 tarihli raporunun esas alınarak bir ve beş yıllık sürelerin bu tarihten başlatılması ve buna göre de davada herhangi bir süre aşımı olmadığı anlaşıldığından, işin esasına girilerek bir hüküm verilmesi gerekirken, bireysel başvuruya konu yapılan kararda aksi yönde bir gerekçenin benimsenmesi, başvuruçunun mahkemeye erişim hakkının ihlali sonucunu doğurduğundan, Anayasa md. 36’nın koruduğu adil yargılanma hakkının ihlaline karar verilmesi gerektiği kanaatiyle, çoğunluğun aksi yönündeki karara katılmadıkları” ifade edilmiştir.⁵⁹Anılan başvuruda karşı oy gerekçesinde belirtildiği üzere, zararın zaman içinde gelişerek ortaya çıktığı dikkate alındığında, bu durumun kesin olarak saptandığı tarih olarak GATA Sağlık Kurulu tarafından verilen raporun tarihi olan 15 Temmuz 2015 tarihinin kabul edilmesi, bir ve beş yıllık dava açma süresinin bu tarihten itibaren

⁵⁹ AYM, K.T.18.07.2019, B.N.2016/2357, (s.e.t. 29.01.2022)

başlatılması gerektiği kanaatiyle, karşı oy gerekçesinin yerinde olduğunu düşünmekteyiz.

SONUÇ

Doktrinde açık bir tanımı bulunmayan adil yargılanma ilkesi, temel bir insan hakkıdır. 1982 Anayasası md. 36 ve AİHS md. 6'da düzenlenen adil yargılanma hakkı, herkesin meşru olan tüm yollardan yararlanmak suretiyle, bağımsız bir yargı mercii önünde hak arama özgürlüğünü kullanması ve yapılan yargılamanın usûl ve esaslarına uygun şekilde başlatılması, yürütülmesi, sonuçlanması ve istisnaları saklı kalmak kaydıyla yargılama sürecinin açık olması ile yargı süreci içindeki her kararın gerekçeli olması, şeklinde ifade edilebilir.

Türkiye'nin AİHS'e taraf olması ve AİHM'in yargılama yetkisini kabul etmesi sebebiyle, adil yargılanma hakkı konusunda başvurulacak en önemli uluslararası belge olarak, AİHS kabul edilmektedir. Bu itibarla, AİHS ve buna ek Protokoller kapsamında, Anayasa'da yer alan temel hak ve özgürlüklerden olan adil yargılanma hakkının, kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiası ile AYM'ye bireysel başvuru yapılabilmektedir.

Her devlet, kişilerin temel hak ve hürriyetlerini koruma yükümlüğü altındadır. Bu itibarla, temel hak ihlallerinin önüne geçilebilmesi amacıyla getirilen bireysel başvuru müessesesi kapsamında AYM, her bir başvuruyu somut koşullar çerçevesinde değerlendirmektedir. AYM tarafından, adil yargılanma hakkının ihlaline ilişkin iddiaları içeren bireysel başvurular incelenirken, makul sürede yargılanma, savunma hakkı, yargılama yapan mahkemenin bağımsız ve tarafsız olması, silahların eşitliği, yargılamanın açık olması, mahkemeye erişim, gerekçeli karar gibi, adil yargılanma hakkının alt unsurlarına riayet edilip edilmediği yönünden, detaylı değerlendirmeler yapılmaktadır. Yüksek Mahkemenin pek çok kararında da, bu hususlar ayrıntılı olarak ifade edilmektedir.

Adil yargılanma hakkı, Anayasamızda tüm yargı yollarına uygulanırken, AİHS m. 6'da sadece medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyuşmazlıklarda ya da cezai alanda yöneltilen suçlamalarda uygulama alanı bulmaktadır. Ancak, AİHM yargılamalarında, adil yargılanma talep etme hakkı geniş şekilde yorumlanarak, disiplin hukukuna veya anayasa hukukuna ilişkin aykırılık iddialarında da dikkate alınmaktadır. Aksi durumda, adil yargılanma hakkı, sınırlı şekilde talep edilebilen ve böylece hak kaybına yol açabilecek, işlevsiz bir niteliğe bürünme riskiyle karşı karşıya kalacaktır.

Yukarıdaki açıklamalarımızda, adil yargılanma hakkının alt unsur ve ilkeleri değerlendirilmiştir. Bu ilkelerden en önemlisi olarak ifade

edilebilecek olan, makul sürede yargılama ilkesidir. Bu ilke, adaletin gecikmemesi, hukuki kesinliğin en kısa sürede sağlanması, yargılamanın sürüncemede bırakılmaması olarak ifade edilebilir. Anılan ilke değerlendirilirken; yargılamanın karmaşıklığı, kaç dereceli olduğu, tarafların ve ilgili makamların yargılama sürecindeki tutumu, başvurusunun yargılamanın süratle sonuçlandırılmasındaki menfaati gibi hususlar dikkate alınmaktadır. Aksi takdirde, uzun süren yargılamalar, hak kayıpları yanında adalete olan güvenin sarsılmasına ve insanların hukuk dışı yollara yönelmesine neden olabilecektir. Bunun önlenmesi amacıyla, ülkemizde yargı reformları yoluyla, yargılama süreleri mümkün olduğunca kısaltılmaya çalışılmaktadır. Konuya ilişkin süreç incelendiğinde, azımsanamayacak bir yol kat edildiği görülmektedir. Bu kapsamda, mahkeme ve bu alanda görev yapacak nitelikli personel sayılarının artırılmasının da fayda sağlayabileceğini düşünmekteyiz.

Adil yargılanma hakkının diğer bir alt ilkesi olan bağımsız ve tarafsız bir mahkemede yargılanma ilkesi, hiçbir şüpheye mahal bırakmadan adaletin sağlandığına olan inancın gereğidir.

Davanın taraflarının, iddia ve savunmalarını makul bir şekilde mahkeme önünde dile getirme fırsatına sahip olması, silahların eşitliği ilkesini ifade etmektedir. Bu kapsamda, başvurusunun hakkında ileri sürülen iddialara karşılık verme imkanına sahip olması ve duruşmaya katılmasının sağlanması ya da mahkeme kararının ilan edilen duruşma gününde verilmesi gibi hususlara aykırılık, adil yargılanma hakkının ihlali olarak kabul edilmektedir.

Savunma hakkı ise, özellikle ceza yargılamasında, güvence altına alınması gereken bir alt unsurdur. Suç isnadı altındaki kişiye, savunma için yeterli imkan, zaman ve kolaylıklar sağlanarak iddiaya karşı kendisini savunma imkanı tanınmadığı sürece adil bir yargılamadan söz edilemeyecektir.

Kanun yollarına başvuru süreleri, hakkın bir diğer alt unsuru olan mahkemeye erişim hakkı kapsamında değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, kanun yollarına başvuru süreleri değerlendirilirken, hakkın özünü zedelememesi ve kişilerin yargı yoluna başvuru olanağını ortadan kaldırmaması gerekmektedir. Her somut başvurunun özelinde değerlendirilerek, ihlale yol açtığı iddia edilen eylem ile uğranılan zarar arasında uygun illiyet bağının olup olmadığı, göz önünde bulundurulmalıdır.

Kararların gerekçeli olması ilkesi ise, üst mahkemeler de dahil olmak üzere tüm mahkemelerin kararlarını yeterli açıklıkta gerekçelendirerek vermesi zorunluluğudur. Başvurusunun, ayrı ve açık bir yanıt verilmesini gerektiren usûl veya esasa dair iddialarının

gerekçeli kararda cevapsız bırakılması, ciddi hak ihlallerini doğurabilecektir. Diğer taraftan, kararın gerekçesi bilinmeden yapılan temyiz başvurusunda da savunma hakkının zedelenmesi, her zaman ihtimal dahilindedir.

Bu kapsamda, adil yargılanma hakkının ihlal edildiği yönünde yapılan bireysel başvurulara ilişkin olarak AYM tarafından, AIHM içtihatları da göz önünde bulundurularak yapılacak titiz değerlendirmelerin, ülkemiz aleyhine AIHM'e yapılacak başvuru sayısını azaltacağı gibi, ihlal ve tazminat kararlarının verilmesinin de önüne geçeceğini değerlendirmekteyiz.

KAYNAKÇA

Adalet Bakanlığı “İnsan Hakları Eylem Planı ve Uygulama Takvimi”, 2021, <https://rayp.adalet.gov.tr/resimler/1/dosya/insan-haklari-ep02-03-202115-14.pdf> (s.e.t.29.12.2021).

Akdoğan C A, Türk Hukuku ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Açısından Temel Bir İnsan Hakkı Olarak Adil Yargılanma Hakkı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2022.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2020 Yılı İstatistikleri Değerlendirme Notu, Türkiye’nin yıllara göre AIHS 6’ncı madde ihlalleri, <https://inhak.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/10> (s.e.t.09.01.2022).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 6. maddesine İlişkin Rehber Adil yargılanma hakkı (medeni hukuk yönü), 2019, https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_TUR.pdf (s.e.t.23.04.2022).

Aydın M, “Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hak Arama Özgürlüğü”, C.61, S.3, 2006, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/38092> s.e.t.17.01.2022)

Başcı G, “1808 Sened-i İttifak ve 1839 Tanzimat Fermanının 1215 Magna Carta ile Anayasacılık ve İnsan Hakları Açısından Karşılaştırılması”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.46, 2021, (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1320309> s.e.t. 23.04.2022).

Bilgin A B, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin İç Hukuktaki Yeri”, C.22, S.1, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 2016, (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/274329> s.e.t.23.04.2022).

Cinmen E/Dindar A, AYM Bireysel Başvuru Kararları, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2015.

Çayan G, Adil Yargılanma Hakkı, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2016.

Çırak E, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Adil Yargılanma Hakkının Uygulama Alanı”, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN’a Armağan, C.21, Özel S., D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, 2019, (<https://hukuk.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2019/09/EZGI-CIRAK.pdf> s.e.t.23.04.2022)

Doğan, İ, İnsan Hakları Hukuku, 2. Baskı, Astana Yayınları, Ankara, 2015.

Fendoğlu H T, Türk Hukuk Tarihi, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000.

Fendoğlu H T, Anayasa Hukuku, 7. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2019.

Fendoğlu H T, Anayasa Yargısı, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2020.

Gölcüklü F, “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde ‘Adil Yargılama’”, C.49, S.1, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 1994, (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/36522> s.e.t.27.09.2021).

https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf (s.e.t.09.07.2021”).

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/60-avrupa-insan-haklar-sozlesmesine-ek-11-numaral-protokol/> (s.e.t.23.04.2022).

İbrahim A, “Hak ve Hürriyetler Bakımından Osmanlı Anayasal Belgelerinin Irak 1925 Kanun-i Esasiyeye Tesiri”, C.6, S.1, 2022 Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2290658> s.e.t. 23.04.2022).

İnceoğlu S, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme, 3. baskı, Beta Basım, İstanbul, 2013.

İnceoğlu S, Adil Yargılanma Hakkı, AYM’ne Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-4, MRK Baskı, Ankara, 2018.

Keskinsoy Ö, Anayasa ve Türk Anayasa Hukuku, 6. Baskı, Monopol Yayınları, Ankara, 2021.

Özkul F, “Anayasalarımızda Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı”, S.3., 2016, Ankara Barosu Dergisi, (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/398546> s.e.t.23.04.2022).

Pamir A, “Osmanlı Egemenlik Anlayışında Sened-i İttifak’ın Yeri”, C.53, S.2, 2004, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/628622> s.e.t.23.04.2022).

Teziç E, Anayasa Hukuku, 23. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2019.

Turan H, “Adil Yargılanma Hakkının İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’ndeki Yeri ve Önemi”, TBB Dergisi, S.84, 2009, (<http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2009-84-548> s.e.t.23.04.2022).

Çalışmada Yer Verilen Kararlar

Dombo Beheer B.V.v. Netherlands , Başvuru No: 14448/88

AYM kararı E. 1970/17, K. 1970/37, KT. 25.06.1970.

Kenan Özteriş, B. No: 2012/989, 19.12.2013.

Aziz Turhan, B. No: 2012/1269, 08.05.2014.

Yıldız Oto Ağca (2), B. No: 2013/7038, 23.03.2016.

Şehmus Yıldız ve Muhyedin Sevinç, B. No: 2014/4954, 08.06.2016.

Murat Kara ve diğerleri, B. No: 2014/6042, 09.03.2017.

Mustafa Karaca, B. No: 2014/11657, 22.06.2017.

İrfan Çinkaya, B. No: 2014/11854, 05.10.2017.

İbrahim Tokurcal, B. No: 2014/14261, 06.12.2017.

Abdullah Altun, B. No: 2014/2894, 17.07.2018.
Mehmet Güçlü ve Ramazan Erdem, B. No: 2015/7942, 28.05.2019.
Abdullah Erol, B. No: 2016/2357, 18.07.2019.
Şinasi Umaz, B. No: 2016/40621, 23.10.2019.
Murat Yasan, B. No: 2015/6802, 08.01.2020.
Muzaffer Uzun, B. No: 2016/12626, 16.01.2020.
Coşkun Taştan, B. No: 2016/56443, 02.06.2020.
Trakya Kalıp ve Plastik Kapak İmalatı Sanayi ve Tic. Ltd. Şti., B. No: 2017/30526, 18.11.2020.
Travnik Üniversitesi B. No:2017/33627, 19.11.2020.
Metin Duran, B. No: 2018/33546, 28.01.2021.
Ali Tulumcu, B. No: 2017/18458, 10.02.2021.
Hilmi Kahya, B. No: 2018/7543, 18.05.2021.
Ülkem İnşaat Madencilik ve Elektronik Sanayi Ticaret A.Ş., B. No: 2019/12578, 08.09.2021.
Çağlar Yeşildağ, B. No: 2018/6904, 08.09.2021.
Bergin Işlak ve diğerleri, B. No: 2018/11937, 08.09.2021.
MhdHaithamAlmıdanı, B. No: 2018/3885, 19.10.2021.
Gülsüm Kestaneci [GK], B. No: 2018/7477, 27.10.2021.
Mustafa Altın [GK], B. No: 2018/10018, 27.10.2021.
E.B. Başvurusu, B.No: 2018/5490, 16.11.2021.
Gurbet Çoban, B. No: 2019/38857, 17.11.2021.
Şerah Petrol Ürünleri İnşaat Turizm Otomotiv Mobilya Sanayi ve Tic. Ltd. Şti., B. No: 2019/18931, 24.11.2021.
Medet Becerek ve diğerleri, B. No: 2019/20, 24.11.2021.
Ahmet Demir ve diğerleri, B. No: 2019/10250, 28.12.2021.
Mehmet Kaya, B. No: 2019/36493, 18.01.2022.
Gökhan Büyükkahraman, B. No: 2019/17415, 02.02.2022.